

AKADEMIK NUTQNING O'ZIGA XOS ME'YORLARI VA KOMMUNIKATIV SIFATLARI

Boboyev Ulash Ne'matovich

Samarqand davlat chet tillar instituti dotsenti.

Sulaymonova Diyora

Samarqand davlat chet tillar instituti talabasi.

Tel: +998507085888 sulaymonovadiyora08@gmail.com

Vahobova Sevinch

Samarqand davlat chet tillar instituti talabasi.

Tel: +998952676263 sevinchvahobova7@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20152310>

Annotatsiya. Maqolada akademik nutqning o'ziga xos me'yorlari va kommunikativ sifatlari ilmiy-lingvistik nuqtai nazardan tahlil etiladi. Tadqiqotda akademik nutqning asosiy belgilari - aniqlik, mantiqiylik, ob'ektivlik, terminologik to'g'rilik va uslubiy izchillik alohida ko'rib chiqiladi.

Shuningdek, akademik muloqotning kommunikativ vazifalari, janr xususiyatlari va og'zaki hamda yozma shakllarining farqli jihatlari o'rganiladi. Mazkur tadqiqot akademik nutq madaniyatini shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Kalit so'zlar: akademik nutq, kommunikativ sifatlari, nutq me'yorlari, uslubiy izchillik, terminologiya, nutq madaniyati.

Аннотация. В статье с научно-лингвистической точки зрения анализируются специфические нормы и коммуникативные качества академической речи. В исследовании отдельно рассматриваются основные признаки академической речи: точность, логичность, объективность, терминологическая правильность и стилистическая последовательность. Также изучаются коммуникативные функции академического общения, жанровые особенности и отличительные черты устной и письменной форм.

Данное исследование имеет важное значение для формирования культуры академической речи.

Ключевые слова: академическая речь, коммуникативные качества, нормы речи, стилистическая последовательность, терминология, культура речи.

Abstract. This article analyzes the specific norms and communicative qualities of academic speech from a scientific-linguistic perspective. The study separately examines the main features of academic speech - precision, logical consistency, objectivity, terminological accuracy, and stylistic coherence. Additionally, the communicative functions of academic communication, genre characteristics, and the distinctive aspects of oral and written forms are explored. This research is of significant importance in forming a culture of academic speech.

Keywords: academic speech, communicative qualities, speech norms, stylistic coherence, terminology, speech culture.

Zamonaviy tilshunoslik va nutq madaniyati fanida akademik nutq alohida o'rganish ob'ektiga aylangan. Oliy ta'lim muassasalari, ilmiy muloqot va ta'lim jarayonlarining tobora globalashuvi akademik nutq madaniyatiga bo'lgan talablarni keskin oshirmoqda.

Bu borada B.N.Golovin, L.A.Vvedenskaya, V.V.Vinogradov kabi rus tilshunoslari, shuningdek, G'.Abdurahmonov, A.Nurmonov, N.Mahmudov kabi o'zbek olimlari tadqiqotlari muhim ahamiyat kasb etadi. Akademik nutqning me'yoriy asoslari va kommunikativ sifatlarini o'rganish nafaqat nazariy, balki amaliy jihatdan ham dolzarbdir: chunki to'g'ri shakllantirilgan akademik nutq ilmiy fikrning samarali uzatilishini ta'minlaydi.

Akademik nutq - ilmiy-ta'lim muhitida qo'llaniladigan, ma'lum normalar, uslubiy qoidalar va kommunikativ tamoyillar asosida qurilgan maxsus nutq shaklidir. U ilmiy uslubning bir ko'rinishi sifatida, avvalo, ilmiy muloqot, ta'lim va tadqiqot jarayonlarida namoyon bo'ladi.

Akademik nutqning asosiy belgilari quyidagilardan iborat:

Aniqlik (précision) - har bir so'z va ifoda o'z to'g'ri ma'nosida, bir xil tushunilishi mumkin bo'lgan tarzda qo'llanilishi. Akademik nutqda ko'p ma'nolilik va noaniqlik nomaqbul hisoblanadi.

Masalan, "bu hodisa ba'zi hollarda yuz berishi mumkin" o'rniga "bu hodisa quyidagi shart-sharoitlarda yuz beradi" kabi aniq formulirovkalar afzal ko'riladi.

Mantiqiylik (logicité) - fikrlar izchil, bog'liq va tutash holda bayon etilishi. Akademik nutqda har bir gap oldingi gapdan mantiqan kelib chiqib, keyingi gapga olib borishi kerak. Sababli bog'lovchilar, sharh beruvchi konstruksiyalar va matn strukturasi aniq bo'linishi mantiqiylikni ta'minlashning asosiy vositalaridir.

Ob'ektivlik (objectivité) - muallif shaxsiy his-tuyg'ulari va sub'ektiv baholardan uzoqlashib, faktlar va dalillarga tayanishi. Akademik nutqda birinchi shaxs ko'plik shaklining qo'llanilishi ("biz kuzatdik", "bizningcha"), passiv konstruksiyalar va modal so'zlar ob'ektivlikni ta'minlashga xizmat qiladi.

Terminologik to'g'rilik - tegishli fan sohasining terminlari to'g'ri va o'rinli qo'llanilishi.

Termin noto'g'ri ishlatilsa yoki o'z o'rnida bo'lmagan so'z bilan almashtirilsa, akademik matnning ilmiy qiymati pasayadi. Shu boisdan akademik nutqda terminologik lug'atlardan foydalanish va atamalarni izohlab borish muhim talab sanaladi.

B.N.Golovin akademik nutqqa oid kommunikativ sifatlarni quyidagicha tasniflaydi: to'g'rilik, aniqlik, mantiqiylik, boylik, ifodalilik, tozalik va o'rinlilik. Akademik nutq uchun eng muhim kommunikativ sifatlari quyidagilardir.

Akademik nutq turli janr va shakllarda namoyon bo'ladi. Yozma akademik nutq janrlariga ilmiy maqola, tezis, referat, kurs ishi, dissertatsiya, monografiya, ilmiy hisobot kiradi. Og'zaki akademik nutq janrlariga esa ma'ruza, seminar munozarasi, ilmiy doklad, himoya nutqi va intervyu kiradi. Ushbu janrlarning o'ziga xos uslubiy va strukturaviy xususiyatlari mavjud.

Ilmiy maqola akademik nutqning eng ko'p tarqalgan janrlaridan biridir. U kirish (dolzarbliq, maqsad va vazifalar), asosiy qism (nazariy asos, tahlil, natijalar) va xulosa (umumlashma, tavsiyalar) tarkibiy qismlaridan iborat bo'ladi. Maqolada muallif o'z tadqiqotini oldingi ilmiy ishlar bilan bog'liq holda ko'rsatishi, yangilik va hissa qo'shishini aniq bayon etishi talab qilinadi. Referensiya tizimi - izoh, adabiyotlar ro'yxati va iqtibos keltirish - akademik yozuv madaniyatining muhim qismi hisoblanadi.

Og'zaki akademik nutq, xususan, konferensiya ma'ruzasi, yozma nutqdan bir qator jihatlar bilan farq qiladi. Og'zaki nutqda paraverbalik vositalari - ohang, temp, pauza, urg'u, mimika va imo-ishoralar - muhim kommunikativ funktsiya bajaradi. Shuning uchun akademik ma'ruzada nafaqat matn, balki uning taqdimoti ham muhim ahamiyat kasb etadi.

"Keling, jadvalga murojaat qilaylik" yoki "Navbatdagi masalaga o'tamiz" kabi tranzision iboralar ma'ruza kompozitsiyasini tartibga soladi va tinglovchini yo'naltiradi.

Shunday qilib, akademik nutq bu murakkab ko'p qatlamli kommunikativ hodisa bo'lib, u aniqlik, mantiqiylik, ob'ektivlik, terminologik to'g'rilik va uslubiy izchillik kabi xususiyatlarni o'zida mujassamlashtiradi. Akademik nutqning kommunikativ sifatlari: to'g'rilik, boylik, o'rnlilik va ifodalilik kabilar ilmiy fikrning samarali uzatilishini ta'minlovchi asosiy mezonlar hisoblanadi.

Og'zaki va yozma shakllardagi akademik nutq turli janr xususiyatlariga ega bo'lib, har biri o'ziga xos strukturaviy va uslubiy talablarni qo'yadi. Amaliyotda uchraydigan terminologik xatolar, plagiat muammolari, uslubiy aralashmalar va strukturaviy tartibsizliklar akademik nutq madaniyatini shakllantirishda maxsus e'tiborni talab etadi. Demak, akademik nutq me'yorlarini o'rgatish va kommunikativ sifatlarni rivojlantirish zamonaviy ta'lim tizimida ustuvor vazifalardan biri bo'lib qolishi lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Golovin B.N. Osnovy kultury rechi. M.: Vysshaya shkola, 1988. 320 s.
2. Vvedenskaya L.A., Pavlova L.G. Kultury i iskusstvo rechi. Rostov-na-Donu: Feniks, 1995. 576 s.
3. Mahmudov N. Nutq madaniyati asoslari. Toshkent: O'qituvchi, 2010. -256 b.
4. Nurmonov A. O'zbek tilshunosligining nazariy masalalari. Samarqand: SamDU, 2012. 188 b.
5. Suvonova N. Frazeologiyada ro'zg'or buyumlari leksemasining ayrim referensiallik xususiyatlariga doir // Zarubejnaya lingvistika i lingvodidaktika. 2023. T. 1. №. 4. S. 35.
6. Abdurahmonov G'. Hozirgi o'zbek adabiy tili. Toshkent: Fan, 2004. 302 b.
7. Swales J.M. Genre Analysis: English in Academic and Research Settings. Cambridge: Cambridge University Press, 1990. 274 p.